

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION SAFETY AND HEALTH COMPETENCE OF CHILDREN OF A PRIMARY SCHOOL

УДК 373.3.017.31.613
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085.2019.12-1.07>

Кобан М.Ю.,
студентка магістратури факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Лимар Ю.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

У статті аналізується проблема формування у молодших школярів здоров'язбережувальної компетентності. Сучасні умови реформування освітньої галузі мають значний вплив на здоров'я підростаючого покоління. Здоровий спосіб життя розглядається не тільки як важливий соціальний та індивідуальний ресурс, а і як провідний показник прогресу суспільства, ознака гармонійного й комфортного середовища для особистісного самовираження громадян. У ході проведеного дослідження визначено умови та педагогічні принципи формування здоров'язбережувальної компетентності.

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність, молодші школярі, компоненти здоров'я, здоровий спосіб життя, критерії сформованості, педагогічні умови.

В статье анализируется проблема формирования у младших школьников здоровьесберегающей компетентности. Современные условия реформирования образования оказывают значительное влияние на здоровье подрастающего поколения. Здоровый образ жизни рассматривается не только как важный социальный и индивидуальный ресурс, но и как ведущий показатель прогресса

общества, признак гармоничной и комфортной среды для личностного самовыражения граждан. В ходе проведенного исследования определены условия и педагогические принципы формирования здоровьесберегающей компетентности.

Ключевые слова: здоровьесберегающая компетентность, младшие школьники, компоненты здоровья, здоровый образ жизни, критерии сформованности, педагогические условия.

The article raises the problem of the formation of junior schoolchildren of healthcare-saving competence. Modern conditions for reforming the educational sector have a significant impact on the health of the younger generation. A healthy lifestyle is considered not only as an important social and individual resource, but also as a leading indicator of the progress of society, a sign of a harmonious and comfortable environment for personal expression of citizens. In the course of the study, the conditions and pedagogical principles of the formation of healthcare-saving competence were determined.

Key words: health-saving competence, younger schoolchildren, components of health, healthy lifestyle, criteria of formation, pedagogical conditions.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Здоров'я людини та її повноцінний розвиток є запорукою міцності й розвитку держави. Інтеграція розвитку освітньої та здоров'язберігаючої сфери має стати найважливішим вектором руху у державі та суспільстві, що будуються на гуманістичних, демократичних принципах [5, с. 2].

Реформування освітньої галузі у контексті збереження здоров'я підростаючого покоління за сучасних умов спрямоване не тільки на соціальний та індивідуальний ресурси. Піклування про своє здоров'я розглядається як провідний показник прогресу суспільства, ознака гармонійного й комфортного середовища для особистісного самовираження громадян.

Варто зазначити, що майбутнє кожної держави залежить від рівня освіченості підростаючого покоління, але це можливо тільки за умови, що це покоління буде здоровим. На жаль, за даними сучасних досліджень, майже 90% українських школярів мають відхилення у здоров'ї, понад 50% – незадовільну фізичну підготовку, близько 60% – низький рівень фізичного розвитку [3, с. 78]. Причини такого стану здоров'я школярів ми вбачаємо не тільки в несприятливих умовах життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження компетентнісного підходу у своїх працях здійснювали Е.Ф. Зеєр, А.В. Хуторський,

А.В. Болотов, В.В. Сєріков, Ю.Г. Татур, В.І. Байденко, О.Є. Лебедєв, Г.К. Селевко, Дж. Равен та ін. Компетентнісний підхід передбачає оволодіння дитиною ключовими компетентностями, які сприяють формуванню цілісної гармонійно розвиненої особистості.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак сучасне суспільство не приділяє належної уваги застосуванню здоров'язбережувальних педагогічних технологій, а науковці та вчителі-практики – створенню педагогічних умов формування здоров'язбережувальної компетентності школярів і молодших школярів зокрема.

Мета статті – обґрунтувати необхідність формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових класів; визначити педагогічні умови її формування у молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Найбільш значущим періодом у формуванні основ здорового способу життя є молодший шкільний вік. В останні роки в початковій освіті відбувається процес зміни освітньої парадигми. Новою освітньою парадигмою передбачено зміну пріоритетів із формування знань, умінь і навичок на цілісний і різнобічний розвиток особистості [3, с. 93].

У Новій українській школі завдання вчителя полягає не у «передачі» готових знань учням

(знаннєвому підході), а у формуванні в них ключових компетентностей через діяльність (компетентнісному підході). Володіння цими компетентностями і визначає якість сучасної освіти.

Під компетентністю людини педагоги розуміють спеціально структуровану сукупність знань, умінь, навичок, ставлення, яких учні набувають у процесі навчання. Вони дозволяють дитині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати проблему незалежно від її контексту та характеру галузі діяльності.

Отже, компетентність – це результативно-діяльнісна характеристика освіти. Початковий рівень компетентності є рівнем діяльності, необхідним і достатнім для мінімальної успішності в досягненні результату. Як зазначає Б.Д. Ельконін, «ми відмовилися не від знання як культурного предмета, а від певної форми знань, «про всяк випадок», тобто відомостей» [6, с. 15].

Більшість авторів серед ключових виділяють здоров'язбережувальну компетентність. Це зумовлено необхідністю збереження здоров'я та формування здорового способу життя у сучасних дітей. Як відомо, молодший шкільний вік є надзвичайно сприятливим для формування культури здоров'я і підтримки здорового способу життя дитини, оскільки в цей період активно відбувається процес росту і розвитку дитини.

Аналіз досліджень властивостей ключових компетентностей молодших школярів показав, що для них характерна багатофункціональність. Оволодіння цими компетентностями дозволяє дитині вирішувати різні проблеми в повсякденному житті та діяльності, вони є універсальними, тобто можуть застосовуватися в різних ситуаціях.

Початкові ключові компетентності є багатовимірними, у них представлені результати особистого досвіду дитини в усьому розмаїтті (відносини, знання, вміння, творчість, субкультура). Крім того, вони вимагають цілісного розвитку дитини (особистісної, емоційно-чуттєвої, інтелектуальної сфери) як суб'єкта діяльності та поведінки [4, с. 38].

Незважаючи на активний інтерес учених до проблеми розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів, у теорії та практиці це питання залишається недостатньо вивченим. Можна констатувати, що в цей час за різноманіття підходів відсутнє єдине розуміння сутності здоров'язбережувальної компетентності, процесу її розвитку. У зв'язку з цим поняття «здоров'язбережувальна компетентність» потребує уточнення та конкретизації й аналізу педагогічних умов її формування.

Мета природничо-наукової освіти в сучасній школі полягає у формуванні в учнів системи знань, пов'язаних зі збереженням здоров'я засобами навчальних предметів. Важливим фактором є спроможність використання цих знань у соціалізації та самореалізації особистості, створення

уявлення про природну картину світу, формування екологічного мислення й поведінки учня, виховання громадянина демократичного суспільства.

Феномен здоров'я був і залишається предметом дослідження багатьох учених і розглядається у кількох аспектах: філософському, медико-біологічному, соціально-педагогічному [2, с. 2].

Здоров'язбережувальною компетентністю є:

- інтегративна якість особистості, у т. ч. сукупність знань про людину та її здоров'я, здоровий спосіб життя;

- мотиви, що мають екологозберігаючу спрямованість за ставленням до себе та навколишнього світу, спонукають до ведення здорового способу життя;

- потреба в освоєнні способів збереження свого здоров'я, орієнтованих на самопізнання та самореалізацію.

Цей вид компетентності є результатом інтеграції еколого-валеологічної та фізкультурної освіти учнів і виявляється у готовності самостійно вирішувати завдання, пов'язані з підтриманням, зміцненням і збереженням власного здоров'я [4, с. 40]. Молодші школярі у процесі здоров'язберігаючої діяльності повинні набути умінь застосовувати вміння й навички в різних ситуаціях, переносити їх на інші сфери діяльності.

Уявлення про здоровий спосіб життя, охорону та зміцнення здоров'я у молодших школярів доцільно формувати шляхом підготовки та проведення певних тематичних заходів, оскільки саме сукупність освітньо-виховних, оздоровчих і лікувально-профілактичних заходів може сприяти формуванню та розвитку здоров'язбережувальної компетентності у молодших школярів. Систематична співпраця вчителя, учня та батьків забезпечить формування позитивного образу здорового способу життя учнів. Крім того, освітній процес має ґрунтуватися на засадах гуманізації, диференціації та психологізації.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та власного досвіду Н.Є. Щуркова виділяє такі принципи формування здорового способу життя учнів початкових класів:

- принцип особистісного розвитку, який ґрунтується на вихованні особистості на основі вже наявних знань і досвіду, врахуванні закономірностей власного розвитку;

- принцип неперервності процесу розвитку особистості, що забезпечується взаємозв'язком змісту, форм і методів характеру педагогічної взаємодії та технологій розвитку фізичної та духовної культури особистості;

- принци цілісності процесу розвитку індивіда, який передбачає врахування всіх сфер особистості: емоційно-чуттєвої, пізнавальної та вольової;

- принцип особистісно орієнтованого підходу, що реалізується з метою підтримання здоров'я молодшого школяра, індивідуального підходу;

– принцип самоорганізації та саморозвитку, який передбачає усвідомлений вибір життєвих орієнтацій, етапи самопізнання, самовизначення та самореалізації, аналіз і накопичення досвіду, самоконтроль, самокорекцію в процесі розвитку та формування необхідності в здоровому способі життя [7, с. 123].

Ю.О. Грицай виділяє такі складники системи формування здорового способу життя учнів початкової школи, як:

– мета освітнього процесу, що включає в себе самореалізацію молодшим школярем своїх можливостей в умовах здорового способу життя;

– зміст навчання повинен коригуватися з урахуванням пріоритетності здоров'я для людини та суспільства загалом;

– освітній процес не повинен негативно впливати на здоров'я дітей, а також на фактори й умови формування здорового способу життя;

– педагогічні кадри мають добиратися з урахуванням нових вимог Державного стандарту початкової освіти, також має організовуватися підвищення кваліфікації вчителів із використанням інтегративного підходу. Знання мають інтегруватися з різних наукових сфер, таких як педагогіка, психологія, медицина, біологія, соціологія й екологія;

– співпраця вчителів, психологів, соціальних і медичних працівників, а також батьків та учнів має бути орієнтованою на вирішення освітніх завдань залежно від індивідуальних і вікових особливостей, фізичного та психічного здоров'я [3, с. 114].

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та вивчення досвіду роботи вчителів-практиків вважаємо за доцільне виділити такі *педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів*:

– свідоме засвоєння учнями знань про здоров'я та здоровий спосіб життя;

– включення до змісту початкової освіти валеологічних знань;

– розробку та впровадження в освітній процес інтегрованих курсів, факультативів, тренінгів валеологічного спрямування;

– залучення учнів до позашкільних заходів, які сприяють поглибленню їхніх знань про здоровий спосіб життя, розвитку особистого прагнення його дотримуватися;

– використання інтерактивних методів навчання в процесі формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів.

Дослідники Л.П. Буєва [1] та Н.Є. Щуркова [7] виділяють ще одну педагогічну умову формування здорового способу життя молодшого школяра: коригування системи додаткової освіти, яку сьогодні необхідно розглядати як варіативну частину загальної освіти, призначену для саморозвитку та самоосвіти. Вони зазначають, що особистісно орі-

єнтовані методи навчання найефективніше реалізуються саме у галузі позашкільної освіти з використанням пізнавальної, інтелектуальної, рухової, музичної та художньої сфер діяльності [7, с. 90].

Відомо, що антропологія визначає людину як єдність природної, соціальної та культурної сутностей. Отже, ми можемо розглядати школяра з цього погляду. Розвиток молодшого школяра як члена суспільства неможливий без накопичення ним культурного шару. Культура – це компонент виховання, через який дитина вступає в соціальне життя, знаходить свою сутність, стаючи частиною людства. Саме в початковій школі відбувається формування творчого і морального потенціалу, особистість активно розвивається [7, с. 90].

М.Б. Булгакова підкреслює, що педагог, котрий проводить роботу з молодшими школярами щодо формування здорового способу життя, має пам'ятати:

– ефективне формування понять і думок про здоровий спосіб життя проходить лише за умови цілеспрямованого впливу та співпраці держави, місцевих органів влади, закладів освіти, кожної сім'ї, кожної особистості;

– збереження здоров'я потребує виховання ціннісного ставлення до нього не тільки у школяра, а й у батьків, також у сферах освіти, науки, культури, засобів масової інформації;

– вчитель – головна фігура у формуванні здорового способу життя для молодших школярів;

– у школах має бути постійний медичний контроль за здоров'ям дитини, який здійснюватиметься медичними працівниками. Це має бути не тільки лікування захворювань, але і їх профілактика [2, с. 1].

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що формуванню здорового способу життя учнів сприятимуть: застосування інтеграційного підходу та валеологізація навчальних предметів; розробка та впровадження різних навчальних програм, організація позакласних і позашкільних заходів, спрямованих на поглиблення знань про здоровий спосіб життя та мотивацію ціннісного ставлення учнів до здоров'я; співпраця педагогів із батьками, медичними працівниками.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні використання проектно-технології навчання у процесі формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів; розробленні та впровадженні міжпредметних навчальних проектів валеологічного спрямування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Буєва Л.П. Соціальне середовище і свідомість особистості. Москва, 1968. 368 с.
2. Булгакова М.Б. Здоровьесберегающие технологии на уроках в начальной школе и во внеурочное

время. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*. 2010. № 1. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/zdoroviesberegayuschie-tehnologii-na-urokakh-v-nachalnoy-shkole-i-vo-vneurochnoe-vremya> (дата звернення: 20.03.2019).

3. Грицай Ю.О. Використання здоров'я-зберігаючих технологій в навчальній діяльності школярів : навчальний посібник. Миколаїв, 2012. 181 с.

4. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. С. 34–42.

5. Петрова Н.Ф. Роль здоровьесберегающих технологий в образовательном процессе современной школы. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/rol-zdoroviesberegayuschih-tehnologiy-v-obrazovatelnom-protse-sses-ovremennoy-shkoly> (дата звернення: 20.03.2019).

6. Рекомендації вчителям початкових класів щодо організації навчально-виховного процесу та реалізації нових навчальних програм згідно Державних стандартів у 2012/2013 н.р. Київ, 2012. С. 12–19.

7. Щуркова Н.Е. Практикум по педагогической технологии. Москва, 1998. 249 с.